

de Sportwereld

NUMMER 31

AUGUSTUS 2003

▲ Tourploeg Célen (Marijnissen geheel rechts), 1910.

Vrouwensportkleding (1)

Sportrituelen (2)

Corneille Marijnissen

Jan Klaassens

Kaatsen

Magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport

Inhoud Sportwereld Nummer 31:

Nieuwsberichten	3
Jan Klaassens Museum	6
Etymologie van... kaatsen	7
Historisch besef van kaatsen	8
De vroege geschiedenis van vrouwensportkleding (deel 1)	10
Sportrituelen (deel 2)	13
Boeksignalen	15
Marijnissen's Tour	18
Filmverslag	20
Column Jurryt van de Vooren	21
Vijf vragen aan	22

Redactioneel

Eva Hogenbirk

Geachte Sportgeschiedenisliehebbers! We zitten weer middenin de zomer, en laten we genieten van de sport om ons heen (Verkerk op Roland Garros, Schalken op Wimbledon of Armstrong die wellicht voor de vijfde keer de Tour wint) maar ook van de historie.

In het vorige nummer stond een aankondiging van het Jan Klaassens Museum, een speciale reporter heeft hierover een verslag geschreven. In het jubileumnummer (30x) stonden twee verkeerde foto's bij het stuk over sportclub Excelsior (waarvoor excuus).

Dit nummer blijven we met historisch besef en etymologie nog even in de Friese sport hangen: na skutsjesile nu kaatsen. Er is door Rogier Verkade een vervolg op sportrituelen (uit nummer 28) gemaakt. U kunt dit vinden op pagina 13. Een leuk stuk over Corneille Marijnissen: heeft hij nu wel of niet meegedaan aan de Tour? Ook is er een nieuwe serie over vrouwensportkleding van Steendijk-Kuypers. We mochten dit overnemen van de Koninklijke Vereniging voor Leraren Lichamelijke Opvoeding, waarvoor dank. Vergeet u niet de twee boekverslagen: over de Amsterdamse club Hercules en de Tour van 1948. We hebben wederom een mooie column van Jurryt van de Vooren en in vijf vragen aan wordt Theo Bollerman aan de tand gevoeld.

Veel (lees en sport)plezier gewenst, en een fijne vakantie natuurlijk..

Met vriendelijke groeten,

Eva Hogenbirk
Hoofdredacteur de Sportwereld

Aan de website van De Sportwereld wordt nog gewerkt!

Heeft u opmerkingen, ideeën, artikelen voor De Sportwereld of heeft u in het verleden een nummer niet ontvangen, dan kunt u mailen naar: desportwereld@hotmail.com.

Niets uit De Sportwereld mag worden gereproduceerd, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur. Mail voor aanvragen naar desportwereld@hotmail.com. De hoofdredactie heeft het recht om ingezonden brieven naar eigen inzicht in te korten of niet te plaatsen. □

Nieuwsberichten

Gerard van den Houten

De fiifde woansdei – 150 jier PC

In nummer 30 van de Sportwereld is reeds melding gemaakt van enkele Kaatstentoonstellingen in verband met het 150-jarig jubileum van de PC. In mei verscheen "De fiifde woansdei – 150 jier PC (1853–2003)." Een groep auteurs heeft de geschiedenis van de PC op papier gezet. Niet alleen over het kaatsen maar ook over alles er omheen. De cultuur, de sfeer, de mensen, de emoties, de samenleving. Het boek wordt uitgegeven door Uitgeverij Van Wijnen, telefoon 0517–394588, e-mail: info@uitgeverijvanwijnen.nl.

NKBV-bieb Eindhoven verwoest

De regionale bibliotheek van de Nederlandse Klim en Bergsport Vereniging in Eindhoven is eind februari na een brand door roet- en waterschade voor een groot deel verloren gegaan. De verloren gegane documentatie was het levenswerk van Kees van der Burgt. In ruim 35 jaar van speuren en verzamelen bracht hij de collectie tot stand. Medewerker Hans Spaargaren: "Standaardwerken zijn wel weer aan te schaffen maar de kleine, éénmalig gedrukte verschijningen zijn onvervangbaar. Dat doet pijn. De grote platenboeken zijn verloren, evenals veel tijdschriften, waaronder de complete serie van het tijdschrift 'Berge'."

Bron: Eindhovens Dagblad, 27 februari 2003.

Verenigingsarchieven in de polder

Op 22 mei heeft Burgemeester Ouwerkerk van Almere het archief van de Sport Vereniging Almere namens het Stadsarchief in ontvangst genomen. Het archief bevat naast 25 jaar clubbladen, de notulen van de oprichting, foto's en krantenknipsels. Om aan te geven hoe belangrijk het is dat sportclubs naast het uitoefenen van hun sport ook op hun archieven letten is in juni 2003 een workshop (met medewerking van Stichting De Sportwereld) aangeboden aan alle clubs van de stad.

Deel 3 Amsterdams wegwielrennen

Eerder verschenen het eerste en het tweede deel van "Amsterdams wegwielrennen". Nu is ook het derde deel uit onder het motto: "Wereldkampioenen in eigen stad." Het beschrijft de jaren 1952 en 1953. Deze maal met een donkerrode kaft. Deel 3 is telefonisch of per e-mail te bestellen. Na overmaking van 15 euro (inclusief verzendkosten) op postgiro 780364 ten name van B. Raats te Amsterdam, wordt het u toegezonden.

Ook de eerste twee delen zijn weer -zij het beperkt- verkrijgbaar. Meer informatie: Bertus Raats, Eisingastraat 5-1, 1097 GN Amsterdam. Telefoon : 020-6924708. Email: bgraats@zonnet.nl

Reacties op overzicht tijdschriften

Op het overzicht van nog lopende Nederlandse sporttijdschriften (de Sportwereld nummer 30) zijn een aantal reacties binnen gekomen. De reacties:

Aanvullingen:

Sportmassage Internationaal (NGS), SportPlus (NCS), Sportberichten (NCS), Fit!Vak (fitnessbranche), Leisure Outfit (sport & recreatie), Drive (aangepast sporten), Receptor (NeCoDo), Schaaknieuws (schaken, 20^e jaargang), Computerschaak (schaken), De Loudhailer (watersport, 25^e jaargang), VolleyTechno (volleybal, 22^e jaargang).

Correcties:

Het blad Cricket bevindt zich in 72^e jaargang (eerste uitgave in 1931) en Sport International bevindt zich in 23^e jaargang (eerste uitgave oktober 1981).

Boek 100 jaar korfbal

Op 14 juni jongstleden is tijdens een feestelijke bijeenkomst in het Olympisch Stadion te Amsterdam het jubileumboek van het Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond gepresenteerd. Het boek kijkt terug op de rijke korfbalhistorie en biedt ook een uitzicht op de toekomst. Het draagt de titel "... en maakte ik een reis naar Zweden" (Nico Broekhuysen, de 'vader' van korfbal, ontdekt daar het spel). Het boek bevat onder meer tot nu toe onbekende historische foto's en zaken die tot op heden onderbelicht zijn gebleven. Met een omvang van 265 pagina's kent het boek de volgende onderwerpen/hoofdstukken:

- 1: De wortels van het korfbalspel - een genealogisch onderzoek (Roland Renson)
- 2: Als korfbal in Amerika was ontstaan (Maarten van Bottenburg)
- 3: De olympische ambitie van korfbal - een kritische beschouwing (Bart Crum)
- 4: De ontwikkeling van korfbal in de periode 1970-2003 (Kees Rodenburg)
- 5: Sekserelaties in de korfbalsport: gemengd én gelijkwaardig (Agnes Elling)
- 6: We hadden niks anders - van wederopbouw en volksherstel naar individualisering en professionalisering (Dolf Pouw)
- 7: Korfbal: een toekomst waard (Koen Breedveld)
- 8: Korfbal en televisie - nieuwe vergezichten (Mark van den Heuvel)
- 9: Korfbal en internationalisering (Jan Fransoo)

Bron: www.knkv.nl

Tentoonstelling 'Gemend douchen. 100 jaar korfbal' zoekt materiaal

Eind dit jaar zal onder auspiciën van het Koninklijk Nederlands Korfbal Verbond de tentoonstelling 'Gemend douchen. 100 jaar korfbal' worden georganiseerd. De tentoonstellingscommissie is nog op zoek naar allerlei beeld- en ander materiaal van korfbal waarmee men kan laten zien hoe de korfbalsport – de enige gemende teamsport ter wereld – zich in 100 jaar heeft ontwikkeld tot een tak van

sport die Olympisch genomineerd is en inmiddels in meer dan 40 landen gespeeld wordt. Om een interessant beeld van dit stukje Nederlands cultureel erfgoed te geven, is gekozen voor uiteenlopende thema's, in een verrassende presentatie. De geschiedenis is opgedeeld in de volgende thema's:

- I. Helden
- II. Spelmomenten
- III. Winnen en verliezen
- IV. Mannen en vrouwen
- V. Kleding
- VI. Clubliefde
- VII. Professionalisering

Heeft u nog historisch materiaal van één van bovenstaande thema's, laat het de commissie weten. U kunt uw informatie mailen naar: bclm@xs4all.nl

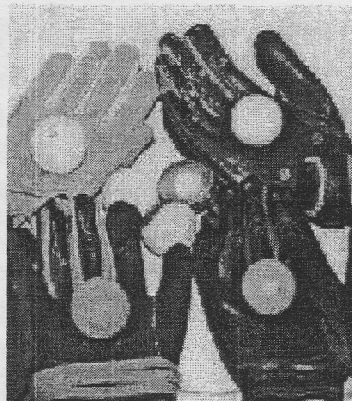
Bron: *Korfbal Magazine, juni 2003*

Jubileumboek 40 jaar NBF

De geschiedenis van de Nederlandse Bowling Federatie (NBF) is samengevat in een bijzonder naslagwerk. Het boek is te bestellen via www.bowlingnbf.nl onder Info NBF.

K.F. Jacob Klaver – 100 jaar kaatsen in Mantgum

Het jubileumboek van K.F. Jacob Klaver is niet zomaar een jubileumboek met een opsomming van hoogtepunten en anekdotes. Het bestuur van K.F. Jacob Klaver (de kaatsvereniging is vernoemd naar de postbode Jacob Klaver, winnaar PC 1876) heeft de schrijver Piter Boersma bereid gevonden om een boek over de afgelopen eeuw te schrijven.

Kaatshandschoenen en kaatsballen.

De schrijver heeft dit op een heel speciale wijze gedaan. Hij heeft gebruikgemaakt van de notulen en heeft zijn voelhorens uitgestoken in het dorp over de beleving van sport binnen het dorpsgebeuren. Het is dus een boek geworden over Mantgum, de Mantgummers en hun beleving. Daarnaast is een eigen website gepresenteerd: www.jacobklaver.nl. Deze site is gevuld met 200 foto's met onderschrift over het kleven, werken en sporten in Mantgum.

Bron: WIS-IN, juni 2003.

Tour de France in Sportmuseum

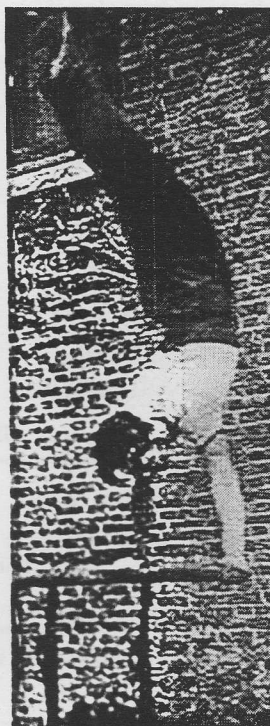
Deze zomer is het honderd jaar geleden dat de Tour de France voor het eerst werd verreden. Het Nederlands Sportmuseum Olympion wijdt daar een speciale expositie aan: 100 jaar Tour de France - Nederlanders in de Tour. Op de tentoonstelling is onder andere de fiets te zien waarmee de onlangs overleden Wim van Est het ravijn in reed. Verder: gele en groene truien, veel fietsen, foto's, filmpjes, memorabilia en ander wielermateriaal.

Van 28 juni tot 29 september in het Nederlands Sportmuseum Olympion, Museumweg 10 Lelystad, tel. 0320-261010, website: www.olympion.nl.

Open van 10 tot 5 uur, in het weekeinde vanaf 12 uur, maandag gesloten.

Oudste Turnvereniging (Olympia Amsterdam) bestaat 140 jaar

Om de hoofdstedelijke jeugd aan het sporten te krijgen richtte een groep onderwijzers op 3 maart 1863 de turnvereniging Olympia op. Al 140 jaar is Olympia in Amsterdam een begrip en anno 2003 is de *oude dame* nog steeds springlevend. De nieuwe generatie Olympianen heeft het Olympiagevoel van hun voorgangers voortgezet en loodst met aandacht voor het verleden de vereniging de 21e eeuw binnen. De oudste Nederlandse turnvereniging laat het verleden herleven en ging terug naar de voormalige turnhal, thans jeugdtheater De Krakeling, waar van 1888 tot 1977 geturnd werd. Voor Olympia was theater De Krakeling aan de Passeerdersstraat 1 dus dé aangewezen

locatie om op 24 mei jongstleden het jubileumfeest te geven. De rijke geschiedenis van Olympia kwam terug in een documentaire over de vereniging en haar leden. Ook de tentoonstelling vol turnattributen als banieren, oude turnkleding, foto's en prijzen vertelde een historisch verhaal. Voor even was De Krakeling weer de oude sporthal.

Voor meer informatie: www.olympia.dds.nl

Bron: GYM Magazine, juni 2003.

Twee ronden afzien

Wielrennen vormt het thema van de tentoonstelling "Twee ronden afzien. De Tour de France en de Ronde van Noord-Holland" in foto's van het SFA en Wil van Iersel. Met "Twee ronden afzien" hebben het Spaarnestad Fotoarchief (SFA) in Haarlem en de provincie Noord-Holland hun krachten gebundeld in één presentatie, van 18 mei t/m 17 augustus 2003 te zien in het SFA.

In deze dubbeltentoonstelling leiden twee ronden langs de legendarische Tour de France enerzijds en een van de oudste wielerklassiekers van Nederland, de Ronde van Noord-Holland, anderzijds. Dit jaar zal de Tour zijn 100ste verjaardag vieren, reden voor een terugblik met historische foto's uit de collectie van het SFA. Daarnaast heeft fotograaf Wil van Iersel in het kader van de Opdracht Documentaire Fotografie van de Provincie Noord-Holland 2002 een foto-essay gemaakt over de Ronde van Noord-Holland, een Hollands sportevenement dat inmiddels tot internationale proporties is gegroeid.

Adresgegevens: Spaarnestad Fotoarchief, Groot Heiligland 47, 2011 EP Haarlem.

Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag: 12.00 - 17.00 uur, zondag 13.00 - 17.00 uur. □

Jan Klaassens Museum

Wim Moorman

Op 12 februari jongstleden opende Hans Kraay sr. het eerste Nederlandse museum dat aan een voetballer is gewijd: het Jan Klaassens Museum. Jan Klaassens (1931-1983) speelde meer dan vijfhonderd wedstrijden voor VVV, meer dan tweehonderd voor Feyenoord en meer dan honderd voor vertegenwoordigende elftallen.

Hij was geen glamourboy van de velden, maar een bescheiden karaktervoetballer. Een waterdrager die het vooral van zijn tomeloze inzet moest hebben. Alles zette hij opzij voor het voetballen. Hij raakte geen glas alcohol aan en rookte niet.

Op weg van Rotterdam naar Venlo raakte Jan Klaassens op 2 maart 1962 betrokken bij een ernstig auto-ongeluk. Hij werd uit de auto geslingerd, waarbij zijn nekwerfels werden gekraakt. Voor zijn leven werd gevreesd, voor zijn voetbalcarrière gaf niemand meer een cent. Maar de voetballer vocht terug. Eerst in het ziekenhuisbed, later op de oefenvelden. Op 19 augustus 1962 viel hij in bij de oefenwedstrijd Feyenoord tegen Excelsior. Toen de stadionspeaker zijn naam bekend maakte, ontplofte de Kuip bijna van enthousiasme. Het Feyenoordlegioen gaf hem een staande ovatie. Veel supporters hielden de ogen niet droog, zozeer was de comeback de sympathieke Limburger gegund. Een jaar later selecteerde Elek Schwartz hem ook weer voor het Nederlands elftal. De wilskracht en het doorzettingsvermogen die uit zijn terugkeer op de velden spreken, was karakteristiek voor de rots in de branding die Jan Klaassens als mens én voetballer was. Als VVV-er nam hij afscheid van het betaald voetbal op 29 juli 1967 op De Kraal, het stadion waar hij jaren tevoren als amateur was begonnen.

Toch dreef de kanthalf tijdens -ook in zijn Feyenoord-periode bleef hij in Venlo wonen en na zijn indrukwekkende loopbaan een piepklein tabakswinkeltje in Venlo. Na zijn plotse linge overlijden tijdens een tenniswedstrijd stond het winkeltje jarenlang leeg.

Journalist Adri Gorissen, die naar aanleiding van de twintigste sterfdag van Jan Klaassens een uitvoerig artikel schreef in cultuurhistorisch jaarboek De Buun, nam het initiatief om het winkeltje om te toveren tot een minimuseum gewijd aan de 57-voudig international. (Het jaarboek is overigens al sinds enige tijd uitverkocht.) Dit werd uiteindelijk gerealiseerd door de familie Klaassens, met steun van het Limburgs Museum.

Bij de inrichting van het Jan Klaassens Museum hebben de initiatiefnemers zich laten inspireren door een interieurfoto van de winkel uit de jaren zestig. In het museum zijn originele elementen te zien uit dat interieur (waaronder het krukje waarop hij jarenlang zat) en tal van herinneringen uit de voetbaljaren van Jan Klaassens. Naast foto's, trofeeën, vaantjes en andere voetbalsouvenirs, zijn dat een shirt dat hij droeg voor Oranje, voetbalschoenen uit de laatste fase van zijn carrière en een gesigndeerd wedstrijdbal.

De collectie van het Jan Klaassens Museum is alle dagen van het jaar en alle uren van het etmaal te zien, want het voormalige tabakswinkeltje is niet groter dan een fors uit de kluiten gewassen vitrine die enkel en alleen vanaf de straat kan worden bekeken.

Tot eind juni stonden in het entreegebied van het Limburgs Museum (Keulsepoort 5, 5911 BX Venlo) twee vitrines met objecten die herinnerden aan de voetballoopbaan van Jan Klaassens.

Jan Klaassens Museum, Parade 67a, Venlo. □

De etymologie van... kaatsen

Gerbrand Bakker

In het vorige nummer van De Sportwereld stond skûtsjesile (zónder n, de eindredactie dacht daar anders over) centraal, en ter aanvulling schreef ik over fierljeppen (zónder n, ook hier dacht de eindredactie anders over) en reedride (dat mocht van de eindredactie dan weer wél zonder n). Een geheel Friese aflevering dus. Deze keer wéér een geheel Friese aflevering, want het *kaatsen* staat centraal, wat in Friesland *keatse* (inderdaad: zónder n) genoemd wordt.

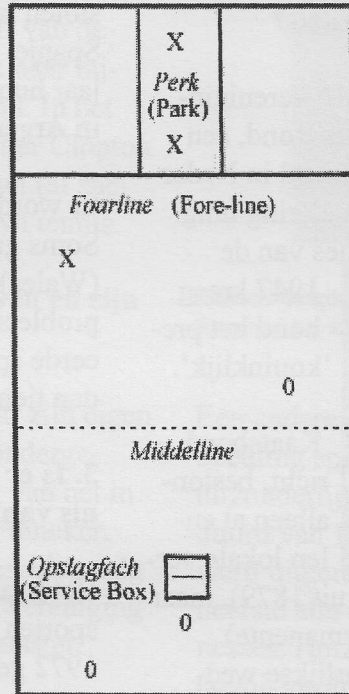
De Middel-Nederlandse vorm is *caetsen*. Het Oud-Frans kende het werkwoord *chacier*, 'jagen' of 'kaatsen' (denk aan het Franse *chasse* 'jacht') en in het Picardisch (een Noord-Frans dialect) werd dat *cachier*. Het werkwoord gaat terug op het Latijnse *captare*, 'vangen'. Het Engelse *to catch* 'vangen' gaat eveneens terug op dat Latijnse werkwoord.

Gaat het bij kaatsen dus om het vangen? Nou nee, het gaat meer om het (heen en weer) slaan van de bal, dus kaatsen in de betekenis 'stuit(er)en'. (Verder durf ik weinig te schrijven over de spelregels, ik heb geprobeerd ze te doorgronden (zowel via internet als langs het veld), maar dat is niet gelukt. Laatst vroeg een Leeuwarder kaatser mij wat me was opgevallen toen ik in Boazum langs de lijn van een kaatsveld stond. Na lang nadenken kwam ik niet verder dan: "Nou, dat iedereen de hele tijd zonder duidelijke reden heen en weer liep." "Juist!" kraaide hij.)

Twee echte kaatswoorden zijn perk en partuur. De 'opslager' moet de bal in het perk (een heel kleine rechthoek in het veld van 61 bij 32 meter) zien te krijgen. *Perk* is eigenlijk *park*, van het Franse *parc*, 'omheinde ruimte'. Een *partuur* is een kaatsteam, en dat bestaat uit drie personen. En jawel, ook dit woord leenden we uit het Frans: Oud-Frans *part(e)ure*, 'verde-

ling', teruggaand op het Latijnse werkwoord *partiri*, 'delen'. Partuur betekent 'evenknie' of 'gezelschap van bij elkaar passende personen'. Denk hierbij ook aan het Engelse *peer*: 'gelijke'. Mede gezien deze 'Franse invloed' gaat men er vanuit dat het moderne kaatsen ergens in de 12^e eeuw in Picardië is ontstaan.

Ook durf ik weinig te schrijven over de puntentelling (die draait om 'kaatsen', 'eersten' en 'spellen'), maar wel kan ik nog iets zeggen over het 'zesarmig toestel' waarop met bordjes

Bovenlijn (Upper line)
Players X & 0
Kaatsen, the plan of the pitch

de stand wordt aangegeven. Dat wordt de *telegraaf* genoemd. *Tèle-* is Grieks voor 'ver' en *graaf* komt van het Griekse *graphein*, 'schrijven'. Een 'verre schrijver', dus. Telegrafie is niet uitsluitend het doorseinen van morse (wat dus met geluidsignalen te maken heeft) maar: 'elke overdracht van berichten in beeld of geschrift tussen van elkaar verwijderde plaatsen door middel van een inrichting die verzenden en ontvangen gelijktijdig doet verlopen'. Het publiek op de tribunes ziet direct nadat een bordje aan de telegraaf wordt gehangen (door een mens van vlees en bloed) hoe de vork in de steel zit.

Wat Ajax - Feijenoord in het voetbal is, is de PC voor het kaatsen. PC staat voor *permaninte kommisje*, de 'permanente commissie'. In 1853 richtten vijf Franeker notablen een commissie op ter bevordering en instandhouding van de kaatssport, want die was mede door de meer op geld dan op sport en vermaak beluste organiserende kasteleins - in de versukkeling geraakt.

De commissie viel niet uit elkaar, maar bleek een blijvertje (=permanent) en na verloop van tijd werd de wedstrijd in Franeker aangeduid met de afkorting van de commissie en groeide hij uit tot de topper van het jaar. □

Historisch besef van ...kaatsen

Peter Los

De Sportwereld toetst in ieder nummer het historisch besef van een sportbond. In dit deel van de reeks: Kaatsen.

Gesprekpartners: Frans Dijkstra, directeur van de KNKB
Pieter Breuker,
kaatshistoricus

1. Wanneer is uw bond opgericht?

De Kaatsbond is in 1897 door 16 verenigingen opgericht als Friesche Kaats Bond, een naam die al in 1898 werd veranderd in Nederlandsche Kaats Bond. Die verandering hing samen met de landelijke ambities van de bond. In 1947 kreeg de Kaatsbond het predikaat 'koninklijk'.

Toen de Kaatsbond werd opgeden er niet keke tiental- enigingen (waarvan de oudste uit 1879), maar had de in 1853 opgerichte P(ermanente) C(ommissie) zich met haar jaarlijkse wedstrijd in Franeker al lang een grote naam in de kaatswereld verworven.

De in grote mate autonome PC organiseert nog ieder jaar haar beroemde wedstrijd, altijd op de vijfde woensdag na 30 juni.

2. Hoeveel leden of verenigingen telt de bond?

De Kaatsbond telt ongeveer 15.500 leden, een al jarenlang stabiel aantal. Toen in de jaren '70 van de vorige eeuw het vrouwenkaatsen een officiële plaats op het wedstrijdrooster kreeg, groeide het aantal vrouwelijke leden spectaculair. Dat bedraagt op dit moment $\pm \frac{1}{4}$ van het totaal.

De leden zijn verdeeld over 128 verenigingen. Die zijn grotendeels geconcentreerd in het noordwesten van Friesland. Twaalf verenigin-

gen zijn buiten Friesland gevestigd. Daarbij gaat het van ouds meestal om plaatsen waar Friezen werk hebben gevonden of studeren.

Historisch gezien moet Friesland als een relictegebied worden beschouwd. Tot ongeveer 1700 was kaatsen een vermaak voor hoog en laag in grote delen van Nederland.

De Kaatsbond is sinds 1928 aangesloten bij de Confédération Internationale du Jeu de Balle Pelote Paume. De voornaamste andere aangesloten landen zijn België, Frankrijk, Italië en Spanje. De leden houden (slechts) één keer per jaar hun internationale wedstrijden (vorig jaar in Argentinië, dat ook lid is).

Er wordt overigens in zo'n 50 landen gekaatst. Soms gaat het om enkele tientallen spelers (Wales), soms om miljoenen (USA). Het grote probleem is het ontbreken van gestandaardiseerde spelregels (alleen Spanje kent al meer dan tien varianten).

3. Is er iets gepubliceerd over de geschiedenis van het kaatsen in Nederland?

Het kaatsen is een van de best beschreven sporten in Nederland. De basis daarvoor is in 1972 gelegd door Jaap Jetzes Kalma: *Kaatsen in Friesland* (helaas niet meer verkrijgbaar).

Een algemeen overzicht is ook te vinden in: Pieter Breuker. 'Van Frankrijk naar Friesland. Kort historisch overzicht van "ons" kaatsen' in Wilfred van Buuren en Peter-Jan Mol. (red.), *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse Sportgeschiedenis*. Haarlem, 2000, p. 62-79.

De geschiedenis van de Kaatsbond is te vinden in: Pieter Breuker (eindred.), *Kaatsen: lange traditie, levende sport; bij het eeuwfeest (1897-1997) van de Koninklijke Nederlandse Kaatsbond (KNKB)*.

En die van de PC in: Pieter Breuker en Jan Pieter Janzen (eindred.), *De vijfde woansdei; 150 jier PC (1853-2003)*.

Pieter Breuker heeft de bijzondere relatie tussen het kaatsen en de Friese cultuur in een groot aantal publicaties belicht.

4. Hoe is kaatsen ontstaan?

Het kaatsen zoals wij dat kennen, is ontstaan aan het eind van de 12de eeuw in Picardië (Noordwest-Frankrijk). Het waren monniken die in hun kloosterhoven het spel beoefenden.

Het spel vond via België zijn weg naar Nederland, waar het vanaf de tweede helft van de 14de eeuw werd gespeeld, maar ook naar bijvoorbeeld Spanje, Italië en Engeland. In het laatste land ontwikkelde major Walter Clopton Wingfield in 1874 uit het kaatsen het (al snel wereldwijd gestandaardiseerde) lawn tennis.

5. Waar bevinden zich de archieven en zijn ze geïnventariseerd?

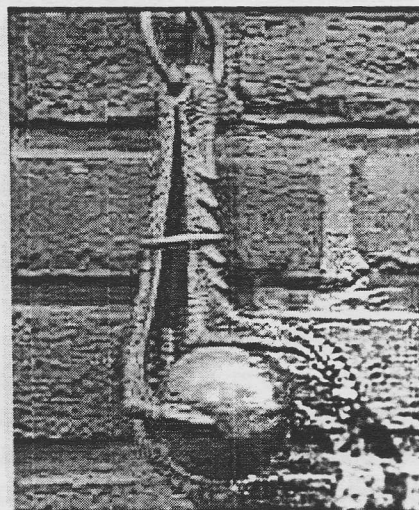
Vrijwel iedere kaatsvereniging heeft zijn eigen archief. Een klein deel daarvan is ondergebracht in de documentatie-afdeling van het in 1972 opgerichte Kaatsmuseum te Franeker. Het Kaatsmuseum beschikt over een uitvoerig archief, met informatie over iedere vereniging en iedere belangrijke kaatser of kaatsster.

Daarnaast bevat het archief onder meer een grote foto-, film- en video-collectie en een omvangrijke bibliotheek. Het Kaatsmuseum zelf, met onder andere talrijke prijzen en kunstvoorwerpen betreffende het kaatsen, strekt zich uit over twee verdiepingen van een eind-middeleeuwse stins (< 'stienhûs' = 'stenhuis').

6. Zijn er in het verleden of heden belangrijke Nederlandse kaatsers geweest?

Een van de meest legendarische kaatsers was Jan Reitsma (1869-1959), die van 1888-1911 heeft gekaatst. Kening Jan I, zoals hij liefkozend werd genoemd, beheerste alle aspecten van het spel. Hij wordt beschouwd als een van de eerste 'breakeatsers', spelers die (mede) om het brood kaatsten. Van Reitsma is bekend dat hij zo'n 3000 gulden met kaatsen heeft verdiend. In zijn tijd was een gemiddeld arbeidersloon een gulden of zes, zeven per week.

Hoewel geldprijzen als een rode draad door de Friese kaatsgeschiedenis lopen, is er (daarnaast of in plaats van) vooral ook gespeeld om ere-tokens en luxe voorwerpen).

Kaatsers daagden elkaar vaak uit door een vogelkluw met een (koperen) bal aan de muur van de herberg te hangen.

Een andere kaatser die nog steeds tot de verbeelding spreekt, is Hotze Schuil (*1924). Zijn uitzonderlijk lange kaatsloopbaan heeft geduurd van 1942-1972. Ook Schuil, die in 2000 werd uitgeroepen tot kaatser van de eeuw, beheerste alle aspecten van het spel tot in de finesses. Hotze Schuil was de eerste die een (semi-)profcontract van een Belgische club kreeg aangeboden, maar hij verkoos zijn geliefde geboorte- en woonplaats Harlingen boven het 'verre' Zuiden.

De eerste Fries die wel voor de Belgische Franken ging spelen (1983), was de vermaarde topkaatser Johannes Brandsma (*1957). Ook zijn teamgenoten Sake Saakstra (*1954) en Piet Jetze Faber (*1955) behoorden tot de allerbeste spelers. □

De vroege geschiedenis van vrouwensportkleding (1)

J. Steendijk-Kuypers

Kwalitatief hoogwaardige sportkleding is voor de topsporter van essentieel belang. Ook de recreatieve sportliefhebber meet zich tegenwoordig de duurste outfit aan, waardoor de sportkledingbranche in korte tijd is uitgegroeid tot een economisch interessante bedrijfstak, waar vaak hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek aan ten grondslag ligt.

Maar, er waren andere tijden...

De opvoedkundige gymnastiek die in Duitsland door de pedagoog J.C.F. GutsMuths (1759-1839) werd gegeven aan leerlingen van het internaat Schnepfenthal, was bedoeld om de jongens tegenwicht te geven bij het overliden leerprogramma van de scholen. GutsMuths wisselde de studielessen af met bewegingsspel in de vrije natuur; de goedgeklede *heertjes* gingen op pad, maar nu zonder hoofddekseel, met losse haren en een open kraag. Hij beschreef zijn opvoedkundige gymnastiek in *Gymnastik für die Jugend* (1793). Twee jaar later publiceerde een collega uit Dessau, de wiskundeleraar G.U.A. Vieth, *Versuch einer Encyclopädie der Leibesübungen*, waarin deze een hoofdstuk aan de oefenkleding wijdde. Vieth beweerde dat bij cultuurvolken kleding een geïntegreerd deel van de mens was geworden; ze diende de gezondheid en het gemak, maar was inmiddels door modegrillen ontaard. Hij noemde materiaal én vorm als bepalend voor de toepassing. Voor de gymnastiekbeoefening verkoos Vieth flanel boven linnen, en wat betreft de vorm bestreed hij alle knellende elementen die de mode de mens had opgelegd, zoals stuwende beenbandages en bij vrouwen het corset. Om spier- en gewrichtsbewegingen te bevorderen, adviseerde hij tricotgebreide onderkleding. Scholieren moesten zeker geen nauw aansluitende broeken en stijve beenbandages dragen: druk en stuwing zouden vroege geslachtsdriften opwekken.

Van een werkelijke gymnastiekkleding kan men pas spreken bij de activiteiten van

J. F. L. C. Jahn (1778-1852), de man die door gymnastiekbeoefening de Duitse jeugd weer kracht en karakter wilde bijbrengen onder de propagandaleuze: "We zijn nog te redden, maar alleen door onszelf!"

Functionele turnkleding was van belang voor het slagen van zijn turnbeweging. De turners van Jahn - soldaten van de vrede genoemd - oefenden met militaire discipline. In hun witte kiel en broek van ongebleekt linnen waren ze als groep herkenbaar. De kleding bood bewegingsruimte, was duurzaam en voordelig. Behalve een symbool van eenheid en herkenning was de uniforme dracht ook een teken van eenvoud: *bij gelijke stof en gelijke snit verheffe de een zich niet boven de ander, en niemand worde vernederd.*

Op straat droegen ze over dit pak een donkere jekker en een pet die in het studentenmilieu gebruikelijk was. Zo gekleed, gedroegen turners zich informeel, en werden ze wel 'Duzeggars' en jekkerdragers genoemd. In Amsterdam en Rotterdam gaf de *Deutsche Turnverein* in dit tenue openbare demonstraties, waardoor ze voor de Nederlandse gymnastiek- en schermverenigingen tot een voorbeeld werden.

Aan het eind van de negentiende eeuw stelde ook Pierre baron De Coubertin voor om bij de moderne Olympische Spelen uniforme kleding te dragen als stimulerend toonbeeld van nationale trots. Elke deelnemende natie zou op de Spelen in nationaal tenue moeten verschijnen om haar nationale uitstraling te accentueren. Met het toelaten van vrouwen op de Spelen kwam dit kledingaspect extra in de publieke belangstelling.

Toen in 1912 in Stockholm de Scandinavische vrouwelijke gymnasten zich massaal achter de nationale vlag in het stadion vertoonden om er hun Zweedse gymnastiek te demonstreren, werd hun kleding door de internationale pers tot in detail beschreven. Het Zweedse team was gekleed in een blauwe Bloomer met zwarte kousen er onder, en een blauwe blouse met zwart kraagje en de mouw iets over de elleboog; het Finse team trok de aandacht door

de antieke stijl: een grijze, ruim plooiende blouse over een lange rok met schootje.

Pas in de jaren twintig was er sprake van een functionele eenheid voor wedstrijdkleding bij gymnastiek en de diverse andere sporten. Bij de Spelen van Amsterdam in 1928 droegen de Nederlandse dames van het gymnastiekdemonstratieteam een witte blouse met korte mouw en een donkere sportbroek op de knie, over licht gekleurde kousen; een sportalpino completeerde het tenue.

Het twaalftal dat bij het wedstrijdturnen voor Nederland goud won, droeg hetzelfde, maar de sportalpino was vervangen door de haarband. Na deze Spelen kwamen de damesleden van de Atletiekunie bij internationale ontmoetingen vaak in het oranje uit. In *Revue der Sporten* verhaalde de Haagse trainer van *Hygiëa* dat zijn succesvolle pupillen onder leiding van zijn echtgenote een gezellig breiclubje vormden om zelf hun oranje sportbroekjes te breien, want de KNAU had voor haar damesafdeling in het totaal slechts 700 gulden begroot.

Voor de beoefening van moderne sporten zoals die in de tweede helft van de negentiende eeuw in Engeland als recreatief tijdverdrijf tot ontwikkeling kwamen, werd aanvankelijk slechts enige aanpassing vereist van de alledaagse kleding. De eerste onderlinge voetbalwedstrijden met toeschouwers werden door heren van stand gespeeld. Bij een forse trap gebeurde wel eens datgene wat ook de eerste vrouwelijke golfspeelsters kon overkomen als het kledingstuk met een nauw ingezette mouw bij de swing scheurde. Om een dergelijke blamage te voorkomen, lieten voetballers de naden van de broek dubbelgezoomd stikken.

Na de voetbalbroek als specifiek sportkledingstuk volgde het ontwerp van een aangepaste broek voor wielrijders. Het probleem van zadelpijn stond omstreeks 1890 popularisering van het wielrijden danig in de weg. Met de introductie van diverse gezondheidszadels trachtte de fietsindustrie dit te ondervangen, maar de oplossing kwam van een Engelse kleermaker die een naadloos kruis van een zeemleer voorzag.

Het werd in 1902 door de ANWB in *De Kampioen* met enthousiasme aanbevolen, en een zegen genoemd voor de peddelende mensheid.

Sporten in alledaagse kleding betekende dat men met hoofddeksel voetbalde, wielerde, roeide en aan atletiek deed. De eerste sporters rolden krantenpapier in de binnenzijde van de hoed- of pet om het zweet op te nemen, maar snel raakten de petten die door Engelse jockeys werden gedragen in gebruik. Ze waren gemaakt van open geweven 'cellular cloth'.

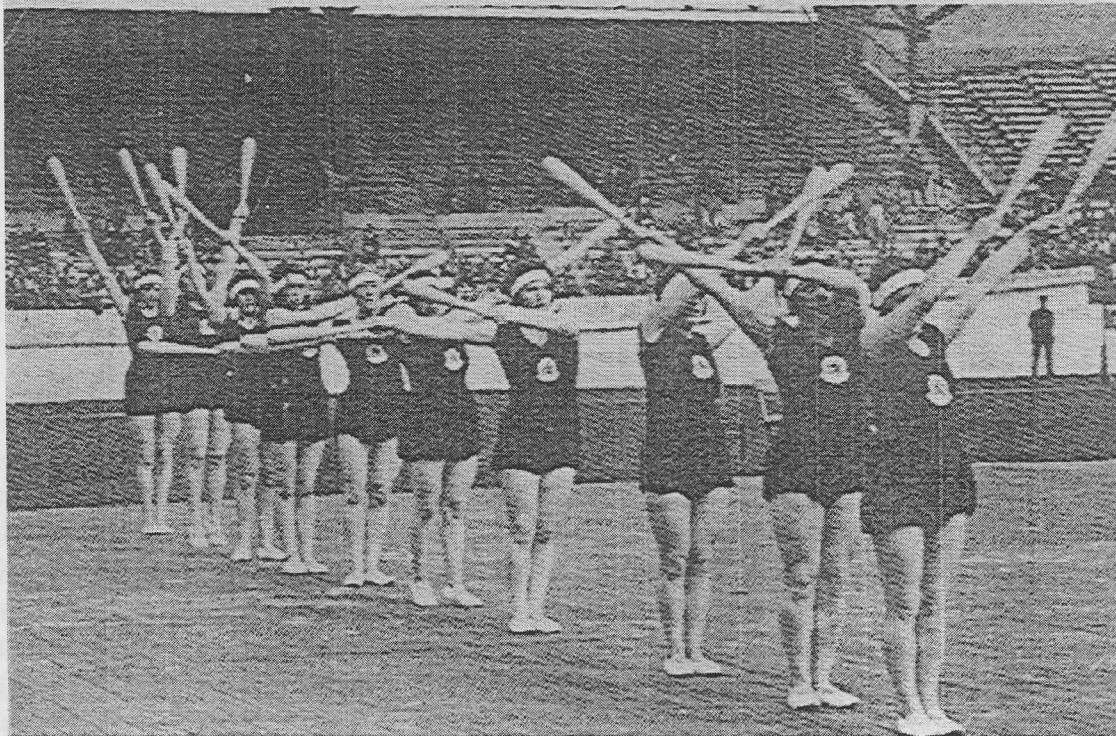
De recreatieve sportman had weinig problemen met de kleding. Op de fiets droeg hij een colbert met lange pantalon; de meer sportieve rijder reed in een kniebroek met aansluitende kniekousen, en de wielrenner toonde zich de professional in een tricot hemd met sportbroek. Dezelfde variatie zag men bij de diverse andere sporten. De wedloop in korte broek moet, hoewel niet algemeen gebruikelijk, toch van een vroege datum zijn, gezien de antieke Ansichtkaart waarop de bekende drie starthoudingen van de eerste Olympische Spelen staan afgebeeld: staande, gebogen en geknieelde atleten, met twee van de drie in een korte sportbroek op de knie.

Bij de jonge teamsporten als voetbal en hockey was het om praktische redenen gebruikelijk in uniform sporttenue met clubkleuren te spelen. Het eenheidsgevoel werd erdoor bevestigd en tijdens de wedstrijd was de ploeg als team herkenbaar. Voordien gebruikte men een sjerp om de partijen te onderscheiden. De eerste voetbalelftallen gingen in gestreepte tricots trots op de foto, inclusief hun hoeden, (alpino)petten en baretten!

Bij vrouwen was het dragen van functionele sportkleding uitgesloten, hetgeen voor de ontwikkeling van de vrouwensport een niet te onderschatten handicap betekende. Ook in de sport moest zij haar vrouwelijke identiteit behouden, en men had door dat dit van groot belang was om de negatieve reacties van het publiek voor te zijn en te weerstaan.

Het vrouwelijke imago werd beoordeeld naar gedrag en kleding. Zo werd vrouwen het recht

De Nederlandse ploeg aan het werk tijdens de gereedschapsoefening.

op wedstrijdsport onthouden: geen transpiratie, geen rood aangelopen gezicht, geen wapperende haren, hijgende adem of uitputting. Beperkende kleding zorgde voor de vereiste bewegingsbeperking. Het dragen van de zo geschikte pofbroek (Bloomer, Pumphose, Turkse broek) en de broekrok (divided skirt, séperatiste/jambe à parts) bleef decennia lang bij sportende dames uit de gegoede burgerij een *question brûlante*. Zeker voor Nederland gold het handhaven van de lange, donkere rok en het hoofddeksel als een te verkiezen compromis. Zo gekleed, werd de sportvrouw geaccepteerd, maar het werd een overlevingsstrategie met een lange adem.

De sociale component van kleding omvat zedigheid, status en identiteit, en dit gold ook in de sport. Bij de uitvoeringen van *gaande en staande* gymnastiek door de eerste damesgymnastiekverenigingen accentueerde uniforme en gepaste kleding de idealen van schoonheid, gezondheid en vaardigheid. In Dordrecht waren de twaalf leden van de damesgymnastiekclub bij hun openbare uitvoering gekleed in een 'eenvoudig doch chique costume': een lange, gladde blauwe

japon met strik en corsage, waardoor het een ieder duidelijk was dat de oorlog was verklaard aan nauwe corsetten en tournures, aldus *De Turnvriend* in 1886. Van de in dat jaar opgerichte Amsterdamse damesgymnastiekclub *Brünhilde* stond de kleding statutair vast: blauwe linnen blouse met matrozenkraag, lange blauw-wit gestreepte rok, zwarte kousen en witte gypantoffels. De damesclubjes wisten zich zowel in oefening als in kleding te onderscheiden, met het vrouwelijk element als bepalende factor.

Een belangrijke doelgroep voor de opkomende gymnastiekbeweging was de schooljeugd. Het verplicht stellen van gymnastiek op de lagere scholen, zou ondanks de inzet van de zo actieve Vereniging van Gymnastiekonderwijzers een schoolstrijd worden, die van 1887 tot 1941 duurde. Ze was van vrijwel gelijke orde als de *ware* schoolstrijd, en stond daar niet geheel los van. Het gymnastiekpakje voor de schoolgymnastiek kwam dan ook pas in de jaren dertig aan de orde. □

Sportrituelen (2): Publiek en ritueel

Rogier Verkade

Het heeft wel iets om langs de zijlijn te staan van een amateurvoetbalwedstrijd van een meer dan bedenkelijk niveau. Je ijsbeert met minder mensen langs de lijn dan dat er spelers op het veld staan, je ruikt de aarde die door het doorgaans bar kale gras steekt, je hoort meer vogels dan voetbalgeluiden en de bier- en frituurlucht die uit de kantine waait, prikkelt continu je neus. Je observeert het spel en de omgeving, maar meer ook niet. Je bent de letterlijke toeschouwer, maar af en toe is het moeilijk je aandacht erbij te houden.

In deze rol zag ik ooit de wedstrijd *YVES-GOMEZEE - THY-le-BAUDUIN* in de sub-regionale Bekercompetitie van de regio Charleroi, Wallonië. Uitslag: 5-4. De stenen trap van het clubhuis diende als tribune, de toegang bedroeg vijftig frank, het spel was weerzinwekkend slecht en de bal moest twee keer van het aangrenzende treinspoor geplukt worden.

Hoe anders is de beleving wanneer je niet met een anderhalve man en een paardenkop, maar met 40.000 man een wedstrijd volgt. Oud Notting-ham Forrest-spits Jason Lee raakte geen bal meer toen de supporters van tegenstanders systematisch 'he's got a pineapple on his head' op de melodie van 'he's got the whole world in his hands' zongen (Jason Lee droeg zijn vlechtjes in een rechtopstaande staart). Deel twee over sportrituelen: het publiek en haar rituele macht.

Nagelbijten

De rol van een massaal sportpubliek is invloedrijk en divers. Als we een voetbalwedstrijd als uitgangspunt nemen, bestaat het publiek uit circa 90% voor de thuis spelende club en 10% uit aanhangers van de bezoekers. Die 90% vertolkt in eerste instantie de rol van 'twaalfde man'. Spelers aanmoedigen, applaudiseren, zingen, spandoeken tonen, zwaaien met vlaggen of specifieke kleding dragen (of juist geen, zoals het *streaken* in de jaren '70). De minderheidspositie biedt echter weinig om je te doen gelden. Aanmoedigingen van de bezoekende ploeg worden effectief in de kiem gesmoord door bijvoorbeeld massaal 'Sssssst!!' te roepen. Binnen enkele secon-

den overstem je de minderheid. De aan- of ontmoedigingsrituelen van het sportpubliek zijn individueel en collectief.

Fraaie collectieve reacties zijn het massale 'Oooooohhhhhh' (bij een gemiste kans) en de *wave*. Individuele rituelen zijn bijvoorbeeld het *streaken*, een persoonlijk spandoek (wie herinnert zich het spandoek: "Oma, ik heb uw laken geleend?" of "Oma, ik heb uw fiets teruggevonden" tijdens het EK in 1988 in Duitsland), mobiel bellen en naar de tv-camera zwaaien als je in beeld bent (wellicht dat de FIFA ook hier tegen kan optreden!? Graag een stadionverbod voor deze figuren).

Ook zijn er rituelen die individueel worden ingegeven, maar uiteindelijk een collectief ritueel lijken - lichamelijke rituele reacties als opspringen, handen voor de ogen, nagelbijten en ongezouten commentaar geven.

Observerend en participierend

De rituelen bij een publiek zijn sterk gerelateerd aan de sport. De sportomgeving speelt een rol (wel of geen stadion, overdekt of in de open lucht) maar invloedrijker is de sociale status van de sport. De wortels van voetbal liggen in de arbeidersklasse, terwijl bijvoorbeeld de paardensport van origine een elitaire aangelegenheid is (of was, zo u wilt). De verschillen in rituelen bij een arbeiderssport tegenover een elitaire sport zijn gigantisch.

Waar het publiek bij Britse paardenraces meer bezig is met de Moët & Chandon en de toastjes kaviaar dan met de voortrazende paarden, geldt voor bijvoorbeeld voetbal of darts dat het publiek juist zoveel mogelijk betrokken wil zijn bij het spel. In dit opzicht kun je spreken van observerende rituelen enerzijds en participerende rituelen anderzijds.

Participerende rituelen zijn echter nooit exclusief gericht op het spel. Een gemiddelde, wat wij nu 'risicowedstrijd' noemen, uit de jaren tachtig voltrok zich ongeveer volgens het volgende scenario:

1,5 uur voor aanvang: supporters van de thuis- en uitploeg spoelen uit vernielde NS-treinen bij het stadion. Leuzen en provocaties over en weer klinken. Politie fouilleert bij de toegangshekken. ME te voet en te paard slaat de situatie van de zijlijn gade;

1 uur voor aanvang: de 'thuispelende' supporters betreden het stadion;

30 minuten voor aanvang: de 'uitspelende' supporters betreden het stadion;

20 minuten voor aanvang: de eerste provocaties tussen uit- en thuispelende aanhang barsten los -sprekkoren klinken, het eerste rotje ontploft, een hek wordt vernield en middelvingers worden gretig opgestoken;

5 minuten voor aanvang: de ploegen betreden het veld;

De wedstrijd: onafhankelijk van de stand verklaren de beide groepen supporters elkaar de oorlog. ME ontruimt het vak met de bezoekers;

10 minuten na afloop: supporters loeren naar elkaar aan weerszijden van een haag van ME;

15 minuten na afloop: supporters breken door de haag heen en de eerste klappen vallen;

16 minuten na afloop: het eerste bloed vloeit;

20 minuten na afloop: de eerste ambulance verschijnt;

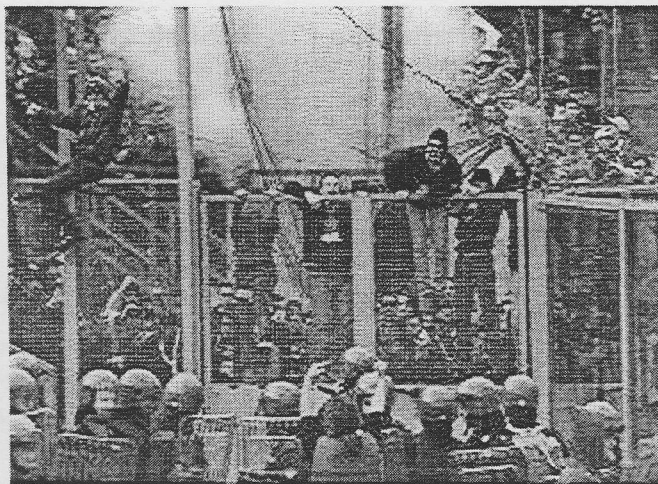
30 minuten na afloop: gepantserde ME-voertuigen en charges van ME te paard scheiden de groepen;

50 minuten na afloop: een verse NS-trein rijdt voor en wordt tijdens de rit gemolesteerd;

De volgende dag: de materiaalman denkt nog wel een volle week nodig te hebben om het stadion weer speelklaar te krijgen.

Om nu te stellen dat deze rituelen veel te maken hebben met de wedstrijd, zou overdreven

de Sportwereld 14

Voetbal in de jaren '80 het publiek is met elkaar en de ME bezig.

zijn. Het zijn participerende rituelen gericht op de verhoudingen op de tribunes, en niet op die op het veld.

Witte zakdoekjes

De participerende rituelen die wel afgeleid zijn van het spel, kunnen leiden tot de machtigste, en wat mij betreft ook boeiendste rol van een sportpubliek. Zij spreekt massaal een allesbepalend oordeel uit over een wedstrijd. Als een soort van massale volksjury velst het collectief een oordeel over het vertoonde spel.

Heel democratisch, want via het principe van de meeste stemmen gelden, bepaalt de meerderheid automatisch of het applaudisseren of uitfluiten wordt. Zonder overleg. Ook in deze rol heeft het sportpubliek een arsenaal aan rituelen ontwikkeld.

In het Romeinse keizerrijk oordeelde het publiek of een gladiator in leven mocht blijven, tegenwoordig is het publiek iets milder. Fluiten of zeer mager applaudisseren. Het stadion vernielen, of vriendelijker, zoals in het verleden in het Olympisch Stadion gebeurde, de schuimplastic zitkussens het veld op zeilen.

Of wuiven met de karakteristieke witte zakdoekjes zoals de 'sócios' van Barcelona sinds jaar en dag doen na te veel schamele vertoningen. In dit laatste geval overstijgt het oordeel van het publiek de wedstrijd. De aanhang eist een passende strafmaat bij het uitgesproken oordeel: er moet bloed vloeien bij spelers, trainer of voorzitter.

Maar het kan ook heel anders. In Amerika is het bezoeken van een baseballwedstrijd een familie-aangelegenheid. Een soort veredelde picknick, waar het archetypische gezin van man, vrouw en 2,4 kinderen een middagje uit is. Als er gewonnen wordt, is dat mooi meegenomen, maar een halszaak is het niet. Fluiten, spreekkoren en het gooien met spullen zijn volstrekt ondenkbaar. Het publiek is *clean*, observeert de wedstrijd en zit verder vooral gezellig met elkaar in de buitenlucht. En daarmee lijkt het verdacht veel op het handjevol toeschouwers langs de zijlijn bij een amateur-sportwedstrijd. □

Benjo Maso, *Wij waren allemaal goden, De Tour van 1948*. Uitgeverij Veen, 2003. 304 bladzijden. ISBN 90 450 0825 4. Prijs: 18,50

Gerbrand Bakker

Ik begon *Wij waren allemaal goden* te lezen als een roman, en dat had ik beter niet kunnen doen. In het tweede hoofdstuk worden de leden van alle ploegen in de Tour van 1948 voorgesteld, en begon het me te duizelen: hoe moest ik ooit alle namen van de hoofdpersonages onthouden? Daar heb ik nog een aantal hoofdstukken last van gehad ("Nee, ik lees geen roman, het is non-fictie!"), maar daarna ging het boek met me aan de haal.

Ik wás in het mondaine Biarritz (waar de eigenaars van luxe hotels zich tegenover de gasten verontschuldigen dat er 'wielrenners' rondliepen in de stad), ik rook de geur van Marseille, ik voelde de vrieskou op de Izoard, ik onderging de pijn van steenpuisten en begon mee te voelen met Bartali, Bobet, Robic en Briek Schotte.

En toen maakte het allemaal niet meer uit; de non-fictie van Benjo Maso werd fictie. *Wij*

waren allemaal goden is heel goed te lezen als een roman. Het is niet nodig dit boek in een hokje te plaatsen en alle namen uit hoofdstuk twee vallen op hun plaats en vervolgen allemaal hun eigen verhaallijn.

Elk hoofdstuk bevat het verslag van een etappe of een rustdag (maar liefst vijf rustdagen, maar daar rept de auteur natuurlijk niet over, dat zou afbreuk doen aan de 'helletocht' die de Tour van '48 was), voorafgegaan door een of ander aspect van het wielrennen of hoe de wereld in elkaar zat in die tijd.

Dat maakt dit boek méér dan alleen een sportboek, het plaatst de Tour de France van 1948 in een breder cultuurhistorisch verband, en is in dat opzicht te vergelijken met *De mannen van '63* van Marnix Koolhaas en Jurryt van de Vooren (besproken in de Sportwereld 30). In het nawoord kunnen we lezen - net als aan het einde van een Amerikaanse film die gebaseerd is op waargebeurde feiten - hoe het de renners verder verging en wanneer ze overleden zijn.

Er wordt - geheel overeenkomstig het vooroordeel - heel wat afgehuild in *Wij waren allemaal goden*. Van woede, van kou, van hitte, van winst, van afgunst, van verlies. Wielrenners grijpen alles aan om in huilen uit te barsten, zelfs een gesprek tussen tourdirecteur Goddet en de Franse renner Guy Lapébie (waarin de laatste Goddet verwijt dat er niet genoeg over hem geschreven wordt in de kranten) eindigt van beide zijden in tranen.

Wat is dat toch, dat gesnotter, dat sentimentele van wielrenners? Kan iemand daar eens een boek over schrijven? Maar in dit boek geeft het allemaal niet, en het haalt het boek zeker niet naar beneden. Benjo Maso schreef zijn boek niet in het bloedeloze journalistenproza dat veel sportboeken kenmerkt, Maso schrijft bijna literatuur. □

A. P. M. M. van Dam, *Terug naar de oorsprong. 22 september 1902-22 september 2002. 100 jaar A.A.C. Hercules Amsterdam (Amsterdam 2003), 100 blz., ill. EUR 10. Te verkrijgen bij de vereniging.*

Nico van Horn

De eerste officiële worstelwedstrijd in Nederland werd uitgeschreven door het *Humoristisch-satyriek blad De Clown*. De gebroeders Zemganno, eigenaars van dit blad, deden een aankondiging van deze wedstrijd in het nummer van 18 maart 1893. Een flink aantal mensen met aanzien trad bij die wedstrijd op als organisator en jury, zoals C. A. A. Dudok de Wit, R. van Schaick, J. Kalff en R. Meurer. De wedstrijd was uitsluitend bestemd voor amateurs en vormde tevens de eerste Nederlandse kampioenschappen in de jonge tak van sport.

De wedstrijd vond plaats op 7 april 1893 in het Amsterdamse Paleis voor Volksvlijt. Thans nauwelijks meer voor te stellen, maar toen heel gewoon: er klonk tijdens de wedstrijden muziek van Coene, Liszt, Strauss en Gounod. In het genoemde blad *De Clown* verschenen later foto's en tekeningen van de kampioenen: H. J. Kramers en Max Enthoven uit Den Haag, en B. J. van den Berg uit Amsterdam.

Er werd in die begintijd in Nederland wel aan gewichtheffen gedaan, de zogeheten zware atletiek, maar worstelen stond aanvankelijk in de reuk van grof kermisvermaak en kroegjoliit: Wie durft het aan tegen de uitsmijter? Maar de geregelde worstelsport was Olympisch vanaf 1896, en is, zoals kenners beweren, een van de oudste geregistreerde sporten ter wereld.

In Nederland kwam de sport na 1893 tot bloei. Aanvankelijk ondergebracht bij gymnastiekverenigingen, ontwikkelden zich, wellicht door het uitschrijven van die wedstrijd in april 1893, tal van krachtsportverenigingen. In Amsterdam werd al geturnd, getuige de eerste Amsterdamse turnvereniging Olympia van 1863. Bij Amstels Gymnastiekvereniging (1866) stond snel na de oprichting ook schermen op het programma. Voor zover thans be-

de Sportwereld 16

kend was Gymnastiekvereniging De Halter van september 1891 de eerste die ook aan worstelen deed.

Puur als krachtsportvereniging kwam in 1893, direct na het worsteltoernooi in het Paleis voor Volksvlijt de Athletenclub Hollandia tot stand in december 1893. Meestal echter wordt in de bestaande (zeer schaarse) literatuur als oudste genoemd de Amsterdamsche Athletenclub Kracht door Oefening van mei 1895. Het joodse element domineerde in de beginjaren en de aanhang van deze oude clubs kwam voornamelijk voort uit de volkswijken: Jordaan, Nieuwmarkt, de Eilanden, Watergraafsmeer en Oost.

Een groot probleem bij de geschiedschrijving van de krachtsport is het ontbreken van goede archieven over deze tak van sport en in het bijzonder van clubs. Omdat de clubs soms van joodse origine waren, is er bij alle menselijke ellende van de Tweede Wereldoorlog weinig materiaal overgebleven.

Het archief van de worstelvereniging DOK verdween in die jaren, om het maar niet over de leden zelf te hebben. Daar komt bij dat worstelen beschouwd werd als typische volkssport. En met volkssport bedoel ik dan niet de status die worstelen heeft in Oost-Europa en vooral Turkije! Hoe langer je met sportarchieven bezig bent, hoe meer je het gevoel bekruipt dat in het algemeen archieven van de als elitair bekendstaande sporten als roeien en hockey en dergelijke beter bewaard zijn gebleven dan die van volkssporten als worstelen en boksen.

Dit was helaas ook het geval met de Amster-

damsche Athletenclub Hercules, die het levenslicht zag op 22 september 1902 in de Czaar Peterbuurt in Amsterdam. Grote man en oprichter was Gotfried Brands, die ook aan de wieg stond van de Nederlandsche Krachtsportbond en tal van andere verenigingen. Eerst deed zijn club alleen aan gewichtheffen, maar al snel stond worstelen op het programma. De eerste wedstrijden werden gehouden in het Paleis voor Volksvlucht, gebouw Bellevue, het pand van de Handwerkers Vriendenkring en in gebouw Plancius. Het clublokaal van veel krachtsportverenigingen was in die beginjaren vaak in zaaltjes boven of achter in café's, hetgeen niet bevorderlijk was voor het aanzien van deze tak van sport.

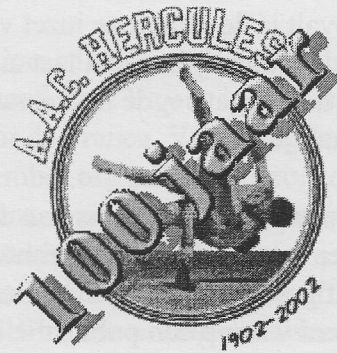
Hercules was de eerste Amsterdamse vereniging die de kroeg uitging en een eigen gebouw betrok. Ook op andere gebieden was ze vaak de eerste. In 1914 trad Hercules net als DOK voor het eerst op in verenigingskleuren. In 1920 was Hercules ook de eerste worstelvereniging die een medisch begeleider aanstelde. De club groeide en bloeide en organiseerde zelfs in 1920 grote wedstrijden in het Concertgebouw.

De wedstrijden waren geslaagd, financieel liep het allemaal wat minder. Dat had mede te maken met het feit dat de behuizing van Hercules nooit permanent was. In hun eeuwig bestaan hebben zij maar liefst veertien keer verhuist. In het begin omdat de kroeg van eigenaar wisselde, later omdat de gemeente ineens een pand nodig had, of omdat zij mot kregen (of andersom) met een medegebruiker van het pand.

Zo had Hercules in 1950 een pand te delen met Het Nederlandsch Volkstoneel. De harde geluiden en kreten uit trainingsruimte en kleedkamers strookten niet met de intieme stiltes die soms bij toneelvoorstellingen vallen. Een andere dramatische verhuizing was die in 1949 geweest: in de stromende regen werden alle spullen van Hercules, inclusief archief, in de Wagenstraat gezet: op straat, buiten.

In 1927 telde Hercules 42 leden en was daarmee de grootste in Amsterdam. In de jaren dertig werd zelfs een ledenstop overwogen. Grote

namen sieren de prijzenlijsten van Hercules: Matthijs van der Putten, de gebroeders Massop en Olivier, Hannes van Maaren: deelnemer aan de Olympische Spelen in 1920, 1924 en 1928.

Na de oorlog kwam er verbreding in de vorm van bodybuilding, judo, gewichtheffen, samboworstelen, vrije stijl worstelen, vrouwenworstelen, powerliften en recentelijk fitness en aerobics in allerlei vormen. Grote naoorlogse namen: Gerry Vogelzang, vader en zoon Kops en Chris Dolman. Zij zorgden in de jaren zeventig voor nationaal en internationaal aanzien. Daarna dreigde het in te zakken, mede door de geweldige huisvestingsproblemen.

Nieuw bloed in de vereniging van buiten Amsterdam zorgde in de jaren tachtig voor een mooie tijd. Zo is worstelen een sport geworden waarin allochtonen van harte meedoen, vooral de mensen uit Turkije en Iran. In 1987 moest de club verhuizen uit het centrum van Amsterdam, de geboortegrond, naar het leegstaande pand van de Kanobond in Osdorp, dr. Meurerlaan 6, waar het drukbezochte clublokaal nog steeds is. Tal van leden haakten af, maar Hercules heeft een trouwe kernaanhanger en uit de nieuwe omgeving meldden zich nieuwe leden aan. De club vervult ook een sociale functie, getuige de swingende feesten.

Je leest in dit boek van voorzitter Arie van Dam niet veel over de oorzaken van de schijnbaar onuitroeibare ruzies die bij krachtsportverenigingen schijnen te horen. Om alle misverstanden te voorkomen: Hercules is daarin niet de enige! En hier en daar had een stilistisch geschoold eindredacteur wat foutjes kunnen wegwerken. Maar ach, de verhalen zijn

spannend genoeg en er zijn tal van wetenswaardigheden boven tafel gekomen. De oorlogsperiode bijvoorbeeld is heel feitelijk en clean beschreven, zonder nare dingen te noemen.

Wat opvalt is de tomeloze inzet van diegenen die bij de club blijven. Dat laat zich ook afleiden uit het toegevoegde interessante illustratiemateriaal.

Voorzitter Arie van Dam is van die tomeloze inzet een voorbeeld: hij is verantwoordelijk voor dit geschiedverhaal over Hercules, dat gebaseerd was op een publicatie bij het 90-jarig bestaan van de hand van Tom van Ommen. Hij heeft het geheel herzien, aangevuld, bijgewerkt, geschrapt en anders belicht.

Zijn fenomenale geheugen was daarbij onontbeerlijk, mede omdat het archief van Hercules -zoals boven al aangegeven- weinig voorstelt. Maar er is gelukkig inmiddels een archiefcommissie aangesteld.

Als je dit boek leest, krijg je flink wat extra Amsterdamse informatie mee. En wat je ook meekrijgt, is een CD-rom met honderden foto's. Je blik op het zuivere Grieks-Romeins worstelen krijgt hierdoor een verruiming: dit worstelen heeft niets maar dan ook niets te maken met het catchworstelen uit Amerika. Worstelen is -zo laat dit boek zien- een prachtige sport.

Misschien dat het overzicht van de geschiedenis van de krachtsport in Nederland er ooit nog eens komt. Olympisch gewichtheffer Piet van der Kruk, hallo, waar blijft je toegezegde boek? □

Marijnissen's Tour: leugen of waarheid?

Remco Plas

Als een van de eerste herdenkingsboeken over 100 jaar Tour de France is *Tussen Bordeaux en Alpe d'Huez Nederland in 100 jaar Tour de France* verschenen bij Premium Press. Samengesteld door Bert Wagendorp- die ook het hoofdverhaal schreef- Leo van de Ruit en Frans van Schoonderwalt.

In een groot aantal kortere en langere hoofdstukken, uittreksels van krantenartikelen, interviews met Nederlandse oud-Tourrenners en herinneringen van journalisten die de Tour volgden, wordt met veel foto's en ander illustratiemateriaal een aantrekkelijk beeld gegeven van de Nederlandse Tour- inbreng sedert 1936. Of lag het Nederlands debuut toch eerder?

Er wordt door Frans van Schoonderwalt een bladzijde gewijd aan de Tourdeelname van Corneille Marijnissen in 1910. In geen enkel Tourboek komt deze Marijnissen voor. Het verhaal is geheel gebaseerd op de "herinneringen" van Marijnissen weergegeven in het blad *Revue* in 1965. Helaas heb ik dat artikel niet en houd mij daarvoor aanbevolen.

▲ Tourploeg Cèlen (Marijnissen geheel rechts), 1910.

In de inleiding stelt van Schoonderwalt: "Aangenomen mag worden dat Corneille Marijnissen in 1910 de eerste en enige deelnemer aan de Ronde van Frankrijk was." In zijn "Alles uit de kast" (1988) schrijft hij nog "Hij was de

eerste Nederlander die in een Tour startte. In 1910 reed hij in de door Peugeot georganiseerde "Tour" samen met ruim honderd (sic!) onafhankelijken en eindigde als 34^e ". In zijn nieuwste artikel zijn het opeens 200 renners.

De eerste keer dat ik over Marijnissen las was in het boek *Een eeuw Nederlandse wielersport* (1980) van Wim van Eyle. Het Lemma luidt (volledig) als volgt: "*Corneille Marijnissen Roosendaal geb. 1889. De eerste (vergeten) Nederlander die in de Tour de France startte. De in Frankrijk wonende coureur werd in 1910 34^e in het eindklassement.*"

In *De Nederlandse renners in de Tour de France* (1983) ook van Wim van Eyle duikt Marijnissen weer op. Hier wordt gesteld dat de Tour-administratie toen nog niet zo geweldig was, zeker niet voor wat betreft de renners achter in het klassement. Hoe kan van Eyle dit weten? Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn de archieven van de Tour voor een groot deel verloren gegaan. En als die administratie zo ondeugdelijk was hoe kon Marijnissen dan weten dat hij 34e was?

Van Marijnissen wordt beweerd dat hij vloeiend Frans sprak. Zou hij dan niet zijn gaan klagen bij Desgrange als hij niet in het klassement werd opgenomen? Daarbij reed hij voor de ploeg van de Franse rijwielconstruc-tuur Célen. Zou die niet protesteren als een van zijn renners niet in de klassementen werd opgenomen? Wielrennen ging ook toen om publieciteit. Wie waren trouwens de drie ploegmaats van Marijnissen?

Als bewijs dat Marijnissen de Tour heeft gereden, geldt een foto die volgens van Eyle bij de start van een etappe is genomen. Dit is best mogelijk, maar aan de foto van vier mannen met fietsen is dit niet te zien. Twee van hen hebben een trui met reclame, een heeft een neutrale trui aan en de vierde heeft een kloffie aan dat het meest op een uniform lijkt. Is dit een wielerploeg die reclame moet maken voor een sponsor?

Verder zijn er de "herinneringen" van Marijnissen. Ik zet dit expres tussen aanhalings-tokens, want het menselijk geheugen is nu eenmaal onbetrouwbaar en de "herinneringen"

zijn 55 jaar daarna opgetekend. Hij "weet" nog dat er 110 deelnemers waren en noemde enkele etappeplaatsen waaronder Marseille, dat jaar geen etappeplaats in de Tour. Van Schoonderwalt schrijft doodleuk "*De steden komen overeen met Desgranges Tour*".

Maakt dit Corneille Marijnissen tot een leugenaar? Dat hoeft niet. Er was in 1910 nog een tweede Tour de France. Van 7 augustus tot en met 4 september organiseerde Peugeot een Tour de France voor onafhankelijke renners. Deze Tour telde 14 etappes, ging over ongeveer 3.000 km en had 526 (en niet 100 of 200) deelnemers. In 1911 was er nog een tweede editie van 16 etappes. Daarna verdween deze wedstrijd van de kalender. De eerste prijs was een auto van het merk Lion.

Heeft Marijnissen dan aan deze tweede Tour deelgenomen? Marseille was wel etappeplaats in de Peugeot Tour. Belfort, Bordeaux, Nantes, Caen en Parijs waren etappeplaatsen die in beide Tours voorkwamen. Marijnissen "herinnert" zich ook de etappe Brest-Caen (424 km). Deze kwam alleen in de echte eerste Tour voor.

Deze tegenstrijdige gegevens vragen om nader onderzoek. Na enig zoeken en vragen op internet vond ik een site die uitsluitsel gaf. Via de forumpagina van www.memoire-du-cyliste.com kwam ik terecht bij www.ifrance.com/vailly/, doorklikken naar "recherches" en daar verwijst een link naar een website met gegevens over de Peugeot Tour. Deze website baseert haar gegevens op de in Wenen verschijnende Allgemeine Sportzeitung 31e jaargang (1910).

Eerst de teleurstelling: geen Marijnissen op de 34^e plaats. Toch nog even verder gekeken en ja hoor: Marijnissen komt voor in de einduitslag! Maar dan wel als Marijnissen en hij werd 39^e van 316 geklasseerde renners. Hij behaalde 923 strafpunten in een systeem waar de 1^e in de etappe 1 punt, de 2^e 2 punten, de 3^e 3 punten etc. kreeg.

De administratie van de Tour de France is dus wel degelijk op orde. Ook voor renners achterin het klassement. □

De ronde doen

Hans Pars

Op 5 mei 2000 overleed de Italiaanse wielrenner Gino Bartali. Hij won in 1938 en 1948 de Tour de France. Bartali behoorde tot het slag wielrenners waar boeken over geschreven zijn (onder meer Dino Buzzati *De Ronde van Italië*) en ontelbare anekdotes en verhalen over de ronde doen (mooi dat je alleen in het Nederlands twee verschillende rondes aan elkaar kunt koppelen). Verhalen die uitgroeiden tot legendes. Vooral in pre-televisietijdperk kregen deze legendes kans om te groeien en te bloeien.

In de filmdocumentaire *Tour des Légendes* geeft filmmaker Erik van Empel de Tour van 1948 mytische proporties. In zijn film laat hij de documentalist Serge Laget van de Franse sportkrant *L'Equipe* zeggen dat de Tour van 1948 de laatste was die bol stond van de verhalen. Daarna kwam volgens Laget in 1949 de televisie en was het uit met de pret. Iedere wielervriend kon nu met eigen ogen zien wat waar was en wat uit de dikke duim van de sportjournalisten kwam. Deze opmerking van Laget spoort niet met de bevindingen van Benjo Maso in zijn boek 'Het zweet der goden'. Volgens Maso werd in 1952 voor het eerst directe uitzendingen van wielervedstrijden vertoond op de televisie: "Maar dat waren alleen finishreportages die in een flits voorbij waren." Pas in 1960 werd voor het eerst de rechtstreeks reportage van wielervedstrijd op de televisie, door beelden die een cameraman op een motor maakte via een helikopter door te zenden naar de studio. Het merkwaardige is nu dat deze zelfde Maso de research heeft gedaan voor de film van Van Empel.

Tussen de legendevorming door de schrijvende pers en het 'demasque door de televisie' zat nog de fase van het radioverslag. Waar Jan Cottaar in de jaren zestig alles vanaf de meet verbaal maakte, kwamen daar later de verslaggevers op de motoren ('Rugnummers moet ik hebben, aan namen heb ik niks') bij die met eigen ogen konden zien wat er gebeurde.

In 70 minuten geeft Van Empel een indringend beeld van de Tour de France van 1948.

Van de begrafenis van Bartali (waar we de fans na afloop van de kerkdienst zien klappen voor het lijk van hun held) tot de rijwielhandel van de Nederlander Sjefke Jansen, die in de Tour van '48 als 32ste eindigde. We zien en horen onder meer Briek Schotte (2e in 1948), Raymond Impanis (10e) en Lucien Teisseire (6e).

De film gaat ook over de grote tegenstrevers van Bartali in '48: Luison Bobet en Jean Robic. De 'talking heads' vertellen over de armoedige omstandigheden waaronder ze in 1948 moesten koersen, over het slechte eten, barre weersomstandigheden en slecht materiaal. Zo mochten de renners wel hun eigen frame en stuur meenemen maar al hun materiaal werd door de Tourorganisatie geel gespoten. Elke fiets werd bovendien voorzien van cranks. Een renner vertelt dat hij pas tegen het einde van de Tour ontdekte dat zijn linker crank korter was dan zijn rechter: hij begreep toen waarom hij de hele Tour met een dik been had rondgereden.

Veel aandacht ook voor de legendarische 14e etappe van Briançon naar Aix les Bains die door Bartali gewonnen werd. In krantenverslagen wordt gesproken van de hel van de Galibier waar het mistte, vroom, regende en sneeuwde tegelijk. Over de afdaling van de Galibier op 16 juli 1948 schreef de Volkskrant over twee landgenoten: "Het was hier, dat De Ruiters en Jansen hun ellende even niet meer aankonden. Om hun door ijzel en sneeuw verstijfde handen, armen en benen te ontdooien, stapten zij af en zochten een toevlucht in een bergghut, waar zij elkaar hebben getroost en zichzelf hebben verwarmd."

Van Empel heeft met zijn *Tour des Légendes* een prima sporthistorisch document afgeleverd. Maar vooral ook een opvallend mooie film gemaakt waarbij het onderwerp steed centraal bleef staan en niet het ego van de maker alles overwoekerde. Deze ontwikkelde zelfs een noviteit door digitale manipulatie te gebruiken. Benjo Maso heeft via zijn research een sterke stempel op de film gedrukt. De weerslag daarvan is te lezen in zijn boek "Wij waren allemaal goden. De Tour van 1948". Chapeau voor beide heren. □

Die arme geschiedenis

Jurryt van de Vooren

Die arme geschiedenis. In het Nederlandse debat is de geschiedenis een vervoersmiddel waarmee de spreker naar zijn beloofde land fietst. Met volkomen willekeur worden feiten en meningen aan elkaar gepraat op een manier die zelfs ik niet beheers vlak vóór sluitingstijd in de nachtkroeg. In de mixbeker van meningen is een gebeurtenisje van een dikke halve eeuw geleden het schijfje citroen, een half uitgewerkte gedachte het likeurtje, een geïmagineerd gebeurtenisje uit de recente Aziatische geschiedenis het smakelijke en pittige vruchtje, en de vage herinnering aan een krantenkop de kruidnagel. Schudden en beven die hap en er is wéér een bijdrage aan het debat geleverd.

Hullend en kotsend trek ik een deken om me heen, omdat de mix niet te zuipen is, omdat het smaakt als een kunstgebit uit een opgegraven lichaam. Het is verschrikkelijk hoe mensen de geschiedenis misbruiken om het gelijk van het moment te halen. Het gaat om zowel sportgeschiedenis als algemene historische debatten. Om met het laatste te beginnen, in de weken voor er ergens een land wordt aangevallen, komt het debat niet verder dan het trekken van vergelijkingen met de Tweede Wereldoorlog of een ander conflict van heel vroeger, van toen mijn opa nog leefde en kon autorijden.

Voorstander van een bepaalde mening - vraag me alsjeblieft niet meer welke mening - zegt dat we allemaal Duits zouden praten hier als de Amerikanen ooit eens in hun tuin waren blijven zitten. Tegenstander van een bepaalde mening zegt echter dat alles mis zal gaan, zoals in zijn uit de hand gelopen puberjaren ook al eens gebeurde. Dat was het dan, einde debat, reiskosten kunt u daar declareren, heeft u volgende week nog tijd, neem vooral vriendjes mee, hier is een goedkope fles wijn als dank, enne.... hoe heet u ook alweer?

Die arme geschiedenis. Dag in, dag uit slooft ze zich voor ons uit om te gebeuren en als dank wordt ze door onze intelligentsia besprongen voor een groepsverkrachting, wordt ze uiteengereten om in stukjes tromfantelijk op het zegeschild te worden gehesen. Hier is mijn brokje dat mijn gelijk aantoonst! Hier de mijne! Plak die brokjes aan elkaar en er is wéér een mening.

Patrick Kluijvert en **Ruud van Nistelrooij** vervloeken inmiddels hun ouders dat ze op dezelfde dag zijn geboren, dat ze op een paar uur na even oud zijn. Nu bespringen goddomme, ook al sportjournalisten en masse de geschiedenis! Dit keer een mix van voetbalkundige feiten (Spitsen! Doelpunten maken! Oranje!), het historische feit dat 1 juli 1976 de gedeelde geboortedag is, en de half uitgewerkte mening dat niet alles naar wens gaat bij het Nederlands Elftal.

Maar als sporthistoricus mis ik nog de kruidnagel van de ontspoorde vergelijking: het **Gouden Binnenrio!** Waar blijft de historische parallel tussen het Duo van de Eerste Juli en het **Trio Wilkes, Lenstra en Rijvers?** Kom op, journaillie, laat u deze diepgaande historische vergelijking niet ontnemen. Spring op de geschiedenis, ruk haar een arm uit, ga op zoek naar een armloos lijk en plak die daarop. Een debat heeft tenslotte pas diepgang als er historisch bewustzijn aanwezig is. Dat geeft de **Man van Die Mening** tevens het recht om er serieus bij te kijken en met neergeslagen ogen het verdiende applaus in ontvangst te nemen. Een kniesoor die ziet dat het lijk oorspronkelijk een ander arm had. Zoals Kamagurka in een cartoon opmerkte: "Kijk, een kinderlijkje en het ademt nog een beetje."

VIJF VRAGEN AAN EEN VAN ONZE LEDEN

Susan Smit

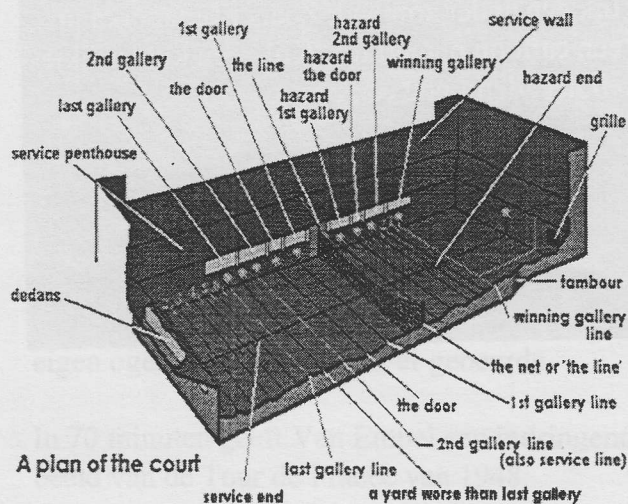
Naam: Theo Bollerman
Woonplaats: Den Haag
Opleiding: Studie rechten en psychologie
Beroep: Communicatiedeskundige

1. Wat was uw eerste contact met sportgeschiedenis?

Ongeveer 25 jaar geleden besloot ik boeken over de tennissport te gaan verzamelen, omdat ik graag las en tenniste. In Engeland trof ik in afgelegen hoekjes van antiquarische boekwinkels Engelse boeken aan van ver voor de Tweede Wereldoorlog, die interessanter bleken dan ik aanvankelijk aannam. Ook verscheen in die tijd het standaardwerk van Clerici over 500 jaar tennis, een monumentaal boek, waardoor mijn ogen geopend werden voor de zeer oude tennisgeschiedenis.

2. Wat is uw eigen bijdrage aan het sporthistorisch onderzoek?

Voor het echte 'archeologische' werk in archieven moet ik mij bescheiden opstellen, dat heb ik alleen gedaan toen ik het boek over mijn tennisclub aan het schrijven was. Ik ben wel enigszins trots op enkele andere wapenfeiten. Ten eerste ben ik ongeveer vijftien jaar geleden de initiatiefnemer geweest van een groepsreisje naar Engeland met enkele medesportievelingen teneinde de real-tennis sport voor de eerste keer te gaan beoefenen. Dit tripje heeft geleid tot de oprichting van de nog steeds actieve Nederlandse Real

de Sportwereld 22

Dick Bouman als prins van Oranje bij de onthulling van de gedenksteen op het Binnenhof.

Tennis Bond. Een veel belangrijkere consequentie van dit reisje vloeide voort uit het overweldigende gevoel, dat Cees de Bondt en mij beving, toen wij samen zo'n real tennis baan voor het eerst betraden. Het gevoel dat je deel mag uit maken van een stuk levende geschiedenis. Cees de Bondt is het jaar daarop begonnen met zijn studie over de Nederlandse (real) tennisbanen, wat geleid heeft tot het absolute meesterwerk van de volgende vraag. Ten tweede heb ik het initiatief genomen het Nederlands Tennis Historisch Genootschap op te richten. Vele leden van dat genootschap zijn druk doende telkens nieuw opduikende details van de vaderlandse tennisgeschiedenis te verzamelen en vast te leggen in het blad Tennis Geschiedenissen, waarvan ik de redacteur ben. Ten derde heb ik inmiddels een fraaie tennisbibliotheek van ongeveer achthonderd boeken bij elkaar verzameld. Tenslotte heb ik gepoogd de Haagse tennisgeschiedenis vast te leggen in het recent verschenen boek *Gravel en Gras – Heden en verleden van de tennisparken, de clubs en de mensen in Den Haag en omstreken*. Hiervoor heb ik niet alleen de clubgeschiedenissen van de Haagse clubs verzameld, maar ik heb ook een dertigtal kampioenen en andere belangrijke Haagse tennisfiguren geïnterviewd.

3. Wat zijn de beste sporthistorische boeken die u gelezen hebt?

Voor iedereen, die ook maar enige interesse in de tennisgeschiedenis heeft, zijn de volgende (he-
laas alleen nog antiquarisch te verkrijgen) boe-
ken een absolute must:

- *The Ultimate Tennis Book, 500 Years of Tennis*, Gianni Clerici-Follett. Dit boek behandelt de totale tennisgeschiedenis op hoofdlijnen, met een uitzinnige hoeveelheid illustraties.
- *Heeft Yemant Lust met Bal of met Reket te spelen...? Tennis in Nederland tussen 1500 en 1800*, Cees de Bondt. Uitgeverij Verloren, 1993. Dit meesterwerk beschrijft de ontwikkeling van het overdekte kaatsen (alias tennis, alias pallacorda, alias jeu de paume) in Nederland. De auteur traceert de 110 banen, die rond 1600 in gebruik zijn met vele referenties naar de literatuur, zoals bijvoorbeeld het gedicht van Jacob van der Does uit 1668 ter ere van de tennis- (kaats)baan aan het Buitenhof, waarvan de beginregel tevens dienst doet als De Bondt's boektitel.
- *Tennis, a Cultural History*, Heiner Gillmeister. Leicester University Press, 1997. Deze hoogleraar etymologie ontzenuwt vele romantische theorieën, onder andere met betrekking tot de herleiding tot Egyptische woorden van de woorden racket en tennis. Gillmeister wordt in tennishistorische kringen beschouwd als de leidende expert. In opdracht van de Duitse tennisbond schreef hij ook een buitengewoon interessant boek over de historie van het Olympische tennis.
- *Book of Tennis Rackets from the beginning in the 16th century until about 1990*, Siegfried Kuebler. Kuebler GMBH tel. 0049 75513241. Dit boek behandelt in 630 bladzijden alle bekende racketmerken, met hun geschiedenis en patenten, met duizend kleurenfoto's.

Specifiek gericht op de vroege ontwikkeling van lawn tennis:

- *The Tennis Players, from Pagan Rites to Strawberries and Cream*, Tom Todd. Vallancey, 1979. Todd heeft een groot gedeelte van zijn verzameling ondergebracht in het Wimbledon Tennis Museum. Hij beschrijft zeer gedetailleerd de ontwikkeling van de spelregels en de machtsstrijd tussen diverse organen, die daar invloed op wilden uitoefenen vanaf Wingfield's sfairistike tot het eerste Wimbledon toernooi.

Tenslotte reken ik ook het boek over Pim Mulier van Gijs Zandbergen tot de verplichte lijst.

4. Wat zijn de belangrijkste te bestuderen thema's op het gebied van de sportgeschiedenis?

Als het gaat om de tennisgeschiedenis in Nederland is er nog interessante research te doen.

1. Het is nog steeds niet bekend, wanneer en waar de eerste lawn tennisbal in Nederland werd geslagen en door wie. In de periode tussen 1875 en 1881 moet er al gespeeld zijn, maar bewijs is nog niet gevonden. Dit zal gevonden moeten worden in de dagboeken of huishoudelijke journaals van de adellijke en/of vermogende families in het bezit van grote buitenhuizen en een grasveldje.

2. De Bond van Tennis Oefenmeesters Nederland (nu V.N.T. geheten) was de eerste Nederlandse vakbond van sportprofessionals, in 1929 opgericht. De relatie tussen de professionals en de amateurs moet nog goed onderzocht en verklaard worden, alsmede de verschuiving in waardering.

5. De toekomst van de sportgeschiedenis?

De sportgeschiedenis heeft een grote toekomst, die elk jaar groter wordt en met een jaar uitgebreid. De voorraad aan clubs en personages, die diepgaand behandeld kunnen worden, is nog geweldig groot. □

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaars van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

HET BESTUUR VAN STICHTING DE SPORTWERELD

bestaat uit:

Nico van Horn, Gerard van den Houten, Peter Los (secretaris), Jan van der Putten (penningmeester), Theo Stevens, Sjoerd van Tiel (voorzitter).

Projectcoördinator: Wilfred van Buuren.

Advertentie

EENVOUD IN VEELVOUD EEN KOPIE VOOR

1,6 EUROSPIE *

Bij afname van een abonnement voor 5000 kopieën. Alle prijzen zijn excl. BTW

De beste kopie van Amsterdam
Voordeliger per stuk, per dozijn,
per duizend en per gehele oplage.

OOK VOOR
PERFECTE
KLEURKOPIEËN

GRAND PRIX
copyrette™

Weteringschans 84a, 1017 XR Amsterdam
Amsteldijk 47, 1074 HW Amsterdam
Parnassusweg 216, 1076 AV Amsterdam

VOORDEEL IN VEELVOUD

DE REDACTIE WENST IEDEREEN EEN PRETTIGE (SPORT)-ZOMER!!!

Colofon

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld. Hoofdredactie: Wilfred van Buuren (ook eindredactie) en Eva Hogenbirk (hoofdredactie, eindredactie en lay-out). Eindredactie: Michiel Rehwinkel. Redactionele medewerkers: Gerbrand Bakker, Heinze Bakker, Ab Bloemendaal, Theo Bollerman, Zeger van Herwaarden, Hans Pars, Remco Plas, Dolf Pouw, Michiel Rehwinkel, Daniël Rewijk, Susan Smit, Koos Steendijk-Kuypers, Theo Stevens, Ruud Stokvis, Rogier Verkade, Renzo Verwer, Jurryt van de Vooren en Mark Westershuis.

Redactieadres: Stichting de Sportwereld, Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam.

Email: desportwereld@hotmail.com. Abonnementen: de Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers 16 E, studenten 13 E, instellingen 20 E. U kunt abonnee of medewerker worden door uw contributie over te maken via bank of giro op de Rabobank rekening 152109609 ten name van Stichting de Sportwereld, Uitgeest. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD:

[HTTP://WWW.DESPORTWERELD.NL](http://www.desportwereld.nl)

(momenteel nog 'under construction')

ISSN: 1569-7169